

KÁRPÁT-UKRAJNAI MAGYAR ÍRÓK

EGY INDULÁS ÖSZINTE TÖRTÉNETE

Szovjet Kárpát-Ukrajna magyar irodalmának „hőskora” nem a „letűnt idők” ködébe vész, hiszen ez az irodalom alig negyed évszázados múltra tekinthet csak vissza. Nem nehéz tehát a történeteket idézni. Nagyon is elevenek az emlékek, túlságosan is frissek a hagyományok. Hiszen ha voltak bizonyos irodalmi előzmények — mert hiszen köztudott, hogy voltak: elég itt csupán Illés Béla, Ilku Pál, Sáfáry László és mások munkásságára utalni —, azok egyrészt csak egy-két idősebb tollforgató-író emlékezetében éltek, másrészt a felszabadulással egyidejűen bekövetkezett fordulattal merőben ellentétes politikai és társadalmi helyzetben keletkeztek, és így nemigen jelentettek ösztönző hagyományt vagy örökséget, kivált az akkor jelentkező fiataloknak, akik lényegében ezek ismerete nélkül, csaknem üres kézzel indultak. Szellemi poggászuk éppen csak annyi volt, amennyit egy érettségi bizonyítvány igazolt, némely esetben még annyi sem.

Jóllehet a felszabadulás szinte meseszerű gyorsasággal, csaknem egyik órától a másikra bekövetkező, sorsfordító, felejthetetlen eseménye még 1944 októberében lezajlott, az első nyomtatott magyar szöveg csak a következő év tavaszán látott napvilágot a párt évekig hallgatásra kényszerített orgánumban, a *Munkás Újság*-ban. Az újság azonban — noha hetente egyszer és mindössze négy kis formátumú lapon jelent meg — mozgósító, szervező erőnek bizonyult. Sorra jelentkezni kezdtek a munkatársak: legelőször a munkáslevelezők a magyarlakta vidék üzemeiből, falvaiból. De jöttek az újságírásnak olyan tapasztalt mesterei is, mint Győry Dezső, az *Újarcú magyarok* szerzője, az egykori sarlós fiatalok poétája, és a Makóról Ungvárra származott Saitos Gyula, aki a húszas években mint a *Makói Független Újság* munkatársa az induló József Attila útját egyengette. Az ő bekapcsolódásuk a szerkesztésbe sok hasznos, gyakorlati tanáccsal segítette a javarészt kezdőkre épülő redakciós munkát, de azonfelül Győry Dezső néhány új verssel, karcolattal is színesítette a néhány hónap múlva *Kárpáti Igaz Szó* néven napilappá „avanzsált” *Munkás Újság*-ot. Az avanzsálás azért került idézőjel közé, mert az előrelépés valójában visszalépést jelentett. A Csehszlovákia és Szovjetunió között időközben létrejött államközi megállapodás következtében 1946 januárjától, a megállapodás ratifikálásától kezdve Kárpát-Ukrajna (az egykori Ruszinszko vagy Kárpátalja) Szovjet-Ukrajna szerves részévé vált, és ettől a pillanattól fogva a szovjet törvények és rendeletek léptek e területen életbe. Ezek szerint pedig az autonóm jogokat nem élvező ottani magyarságot nem illette meg önálló napilap. A *Kárpáti Igaz Szó* a *Zakarpatszka Pravda* hivatalos ukrán sajtóorgánum „dublázsa”, vagyis szó szerinti fordítása lett. Eleinte ugyan még el-elcsúszott nagy ritkán egy-egy eredeti magyar írás is a lapban, de később csak akkor, ha a szerző az eredetivel együtt benyújtotta versének, elbeszélésének, riportjának, cikkének stb. ukrán fordítását is.

De a lap még így is kohéziós erőt jelentett, a nyomtatott betű varázsa-vonzása hatott, még akkor is, ha a publikálás elé ilyen nehezen leküzdhető akadályok meredtek. Valami csírázni, sarjadni kezdett. A tények igazolták a mondat: Kő alatt növekszik a pálma. Egy napon fiatalok kopogtattak ajtómon. Hozzám jöttek, mint a lap akkori irodalmi szerkesztőjéhez. Az egyik — nyurga, kék szemű fiatalember, Bakó László néven mutatkozott be — egy füzetre való verset tett az asztalomra, a másik — zömök volt és gesztenyebarna, Andor Györgynek hívták — elbeszélésekhez hozott.

A kéziratokat átlapoztam, rögtön láttam, még sokat kell a két fiatal szerzőnek dolgoznia, hogy írásaik nyomdafestékét lássanak. Biztattam őket, mi mást tehettem. Eltelt egy-két év, és Bakó versei „kötetté” duzzadva ismét hozzám kerültek. De ez alkalommal hivatalos úton. Az Ukránai Írószövetség akkori területi titkára, az ízig-veéig internacionalista érzésekkel áthatott Jurij Hozda, aki a személyi kultusz éveiben is ember tudott maradni, adta át nekem azzal, hogy írjak róluik lektori jelentést. Egy szóval sem mondta ugyan, de a szeme csillogásából, a keze szorításából kisejlett, azt szeretné, ha véleményem pozitív lenne. Gyanítottam, azt szeretné elérni, hogy kiadják a verseket. Jelentésem természetesen pozitív lett. De a jelentés benyújtásáig eltelt jó pár hónap, vagy talán egy esztendő is. Mégpedig szívos munkával! Bakó, aki később Balla László néven adta ki írásait, a verseket átdolgozta, csiszolta prozódiailag és stiláris szempontból, részben újjakkal pótolta. Tehát valójában előszerkesztést végeztünk. De mégerte: 1951-ben megjelent a négy ciklusra oszló, sárga, kemény fedelű kis kötet, a *Zengj hangosabban!* Mondanom sem kell, hogy a kötetben szereplő versek java részét ma már a szerzője sem venné fel válogatott versei közé, hiszen e versek mondanivalójukban is, formanyelvükben

is erősen magukon viselik az akkori dogmatikus korszak jegyeit. De a kis verskötet akkor mégis eseménye volt Kárpát-Ukrajna magyar irodalmának, amely valójában akkortájt még alig-alig adott magáról életjelt. Felkeltette a terület lakosságának érdeklődését, mi több: Budapesten is felfigyeltek rá, Gábor Andor írt róla meglepő sorokat az akkori *Irodalmi Újság*-ba.

A fórumhiány azonban mind nyomasztóbban érezte hatását. Az egymás után jelentkező fiatalok kéziratai egyre csak gyűltek a Kárpát-ukrajnai Területi Könyvkiadó magyar szerkesztőségének asztalfiában, de kötetre még nemigen tellett belőlük. Éreztük, valamit tennünk kell, el kell indulnunk valahogy. Bármilyen szűk körben is, de kapcsolatot kell teremtenünk az olvasókkal. Erre egyetlen lehetőség kínálkozott. A beregszászi kerület (járás) pártbizottságának és tanácsának akkoriban volt egy hetente háromszor magyarul megjelenő orgánuma, a *Vörös Zászló*. Szerkesztője, Svéd Ármin megértő irodalombarát volt, és készségesen vállalkozott arra, hogy írásainkat — verset, elbeszélést, karcolatot, kritikát, műfordítást — rendszeresen közli a lapban. Ez a, ha nem is az egész Kárpát-Ukrajna területére eljutó, de a javarészt magyar lakosságú beregszászi kerületben terjesztett újság mégis bizonyos publicitást jelentett. Kapcsolataink a szerkesztőséggel egyre jobban elmélyültek, és Svéd Ármin rövidesen *Irodalmi rovat* címmel egész lapot bocsátott rendelkezésünkre. Mi a kéziratokat lelkiismeretes, pontos számítások alapján készített tükör kíséretében két-három hetente küldtük Beregszászra, és onnan több példányban kaptuk a lapot tiszteletpéldányként — ez volt a „honorárium”! — a szerzők részére. Ez bizony nem volt könnyű munka, állandó készenlétet igényelt a kiadó szerkesztőségi szobáiban, sőt azon túl is. Ung-parti sétáinkon, vagy kávéházi asztaloknál gyakran adtunk tanácsot, útbaigazítást egy-egy fiatal tehetségnek, vagy bonyolódunk vég nélküli vitákba sarjadzó kárpát-ukrajnai irodalmunk tartalmi és formai kérdéseiről.

Az Ukrajnai Írószövetség területi osztályának magyar csoportja átlag havonta jött össze. Ezek az összejövetelek lényegében stúdiószerű munkaösszejövetelek voltak: egy-egy szerző felolvasta új verseit, vagy elbeszélését, ezt követően véleményt mondtunk a bemutatott műről. Elég gyakran rendeztünk szerzői esteket is, amelyek kizárólag egy szerző alkotásait vitattuk meg.

1953 végén, 1954 elején, amikor a szovjet életben megindult már lassan az olvadás, úgy éreztük, hogy elérkezett a kollektív életjeladás ideje. Elértük, hogy a kiadó végre tervbe vette egy lírai és prózai antológia kiadását. 1954 novemberében meg is jelent *Új Hang* címmel a mintegy hatívnyi, folyóirat formátumú antológia. Tizennégy költő — Bakó László mellett a többi között Sütő Kálmán, a somi parasztköltő és a gyermekverseket író Szalai Borbála —, továbbá nyolc prózaíró, illetve kritikus — Csengeri Dezso, Szenes László, Geréb György, aki mint Andor György jelentkezett nálam első elbeszéléseivel és Barzsó Tibor — vonult fel benne írásaival, amelyeknek ma már — tárgyilagosan szólva — inkább, csak irodalomtörténeti értéke van, de így is figyelemre méltó dokumentumai a kornak. Az élni akarásnak, az alkotókedv és hajlam megnyilvánulásának, és nem utolsósorban a párt- és tanácsi szervek megértő magatartásának dokumentumai.

Az *Új Hang* megjelenése nem váltott ki osztatlan elismerést vagy melegevést. Hatása lényegében mégis pozitív volt. Megjelenése mozgósító erővel hatott: sorra jelentkezni kezdtek az eladdig ismeretlen, lappangó értékek: az azóta nagy utat megtett Kovács Vilmos, Osvát Erzsébet, később Kecskés Béla, Gortvay Erzsébet és mások. De jelentkezett a reakció is. A háttérben megbúvó sztálinista vezetők sugalmasására megjelent egy rosszindulatú, levágó kritika Mihajlo Popovics tollából a területi hivatalos lapban, és a kötet felelős szerkesztője ellen megindultak az áskálódások. De végül is a pozitív erők kerekedtek felül.

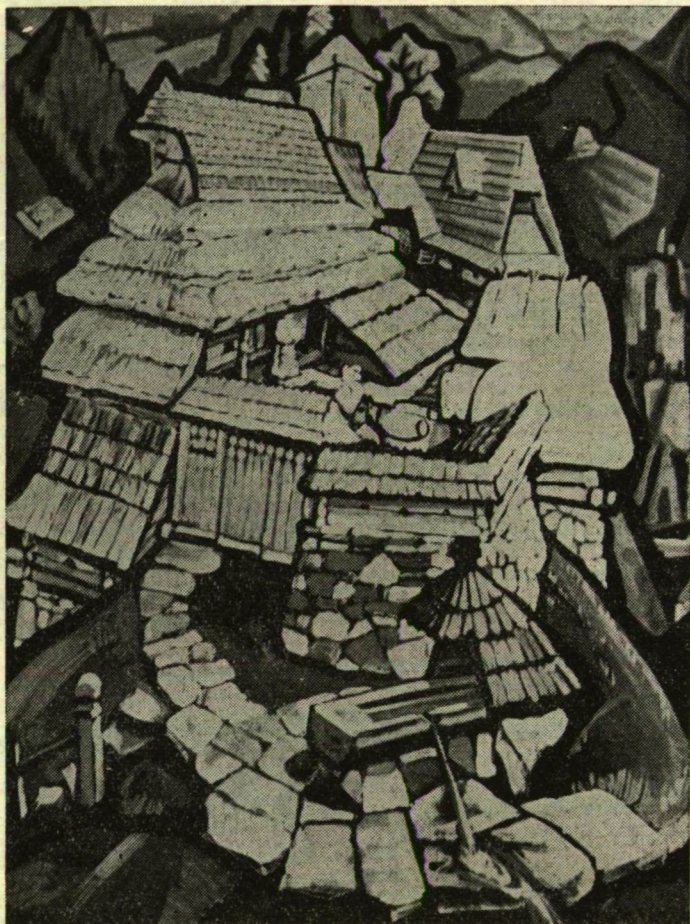
A személyi kultusz korszakának fokozatos felszámolása maga után vonta az egészséges közszellem kialakulását. Ebben a légkörben nem volt immár akadálya annak, hogy a terület ukrán írói évenként négyszer megjelenő almanachjának egyik száma a magyar írók rendelkezésére álljon. Így jelenhetett meg 1955-ben a *Szovjet Kárpátontúl* című almanach, amely még nagyobb részben ugyan fordításokat, kisebb részben pedig eredeti írásokat közölt, de az 1958-ban *Kárpátok* címmel megjelent almanachban már fordított volt az arány. Jelentős eredmény volt az is, hogy az addigi fordítással szemben egymás után jelentek meg a Területi Könyvkiadó kiadásában magyar költők és prózaírók eredeti kötetei. És mindennek betetőzéséül immár harmadik éve önálló sajtóorgánunként, s nem az ukrán napilap fordításaként jelenik meg a *Kárpáti Igaz Szó*. A központi híryanag kivételével saját munkatársai eredeti anyagait közli napról napra. *Neon* címmel pedig egész oldalas irodalmi és művészeti rovatot nyitott, amely hetente egyszer — vasárnap — szép irodalmi és művészeti írásokat közöl az olvasók részére.

Nem kétséges: hasznos és tanulságos dolog lenne, ha valaki összeállítaná az idestova negyed évszázados évfordulójához közeledő kárpát-ukrajnai magyar irodalom bibliográfiáját. Izgalmasan érdekes lista kerekednék ki!

Illyés Gyula egyik megnyilatkozásában a második világháború utáni magyar irodalmat — igen találóan — ötágú síphoz hasonlította. A kárpát-ukrajnai magyar irodalom ennek az ötágú sípnek egyelőre szerény, halk szavú ága, de azért szépen szól

Hallgassák csak figyelmesen, szeretettel!

SÁNDOR LÁSZLÓ

MIHAJLO FEDIR: HUCUL PORTA